

โครงการกิจกรรมวัฒนธรรม ทางแกวักกฤตชาติ

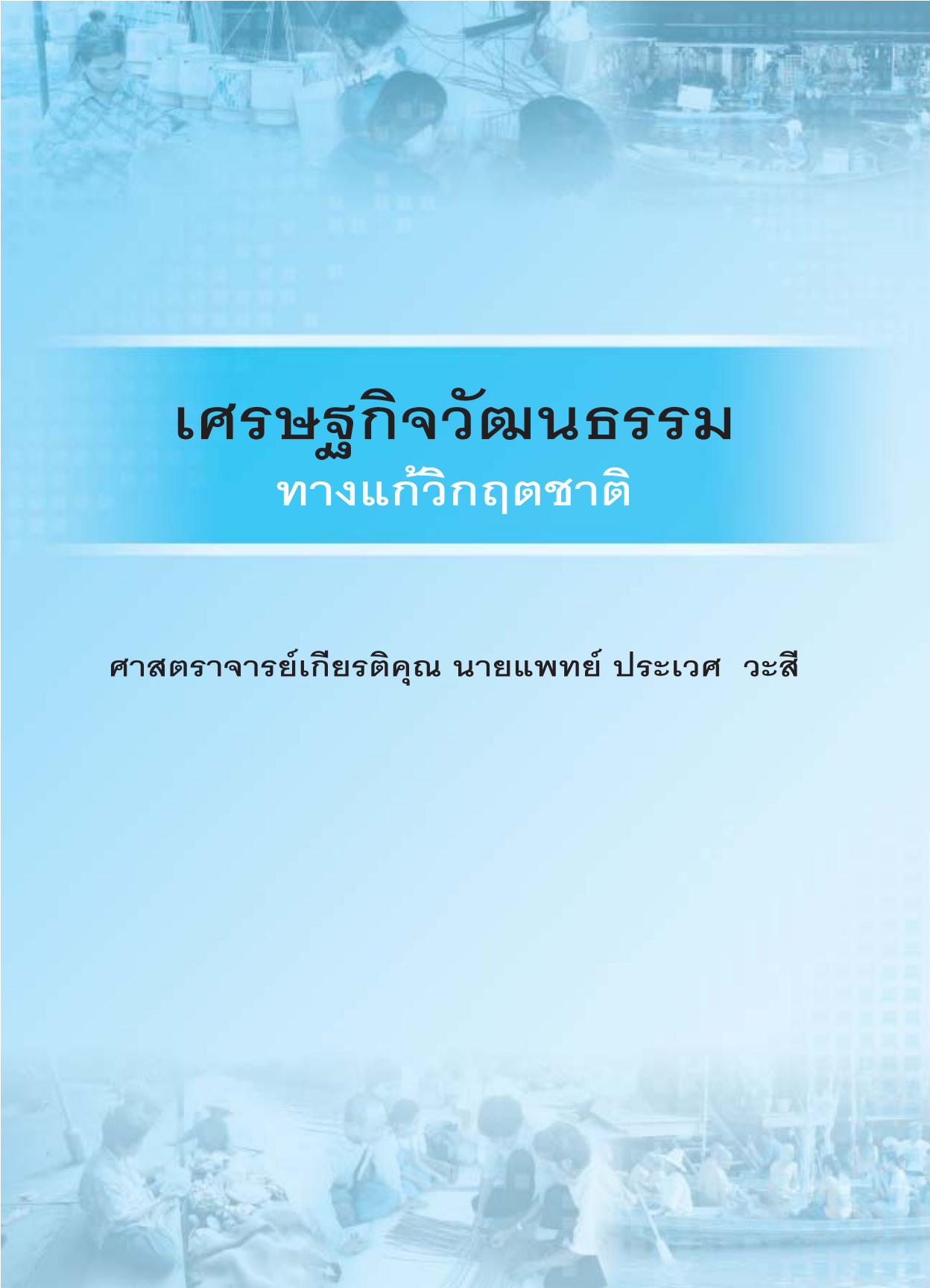
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ ประเวศ วะสี

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม

เอกสารลำดับที่ ๔/๒๕๕๓
กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
เดือน มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๓
www.culture.go.th

ชื่อหนังสือ “เศรษฐกิจวัฒนธรรม ทางแก้วิกฤตชาติ”
พิมพ์ครั้งที่ ๑/๒๕๕๓
จำนวนพิมพ์ ๑๐,๐๐๐ เล่ม
สถานที่จัดพิมพ์ สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์
๒/๙ ซอย กรุงเทพ-นนทบุรี ๓๑ เขตบางซื่อ กรุงเทพฯ ๑๐๘๐๐
ISBN 978-616-543-039-5
ผู้ออกแบบ ศาสตราจารย์วิโชค มุกตามณี
กราฟฟิคคอมพิวเตอร์โดย นายยุทธศักดิ์ รัตนปัญญา

เศรษฐกิจวัฒนธรรม ทางแก่วิกฤตชาติ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ ประเวศ วะสี

คำนำ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ ประเวศ วะสี เป็นปราชญ์ทางปัญญา ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นราชบุรุษอาวุโส ท่านเป็นผู้ใหญ่คนหนึ่งที่มีความห่วงใย และใส่ใจต่อความเป็นไปของบ้านเมืองอยู่เสมอ ข้อเสนอแนะและแนวคิดของท่านล้วนเป็นไปเพื่อความสมานฉันท์ และเน้นการสร้างสันติสุขที่แท้จริงให้แก่ประเทศชาติ

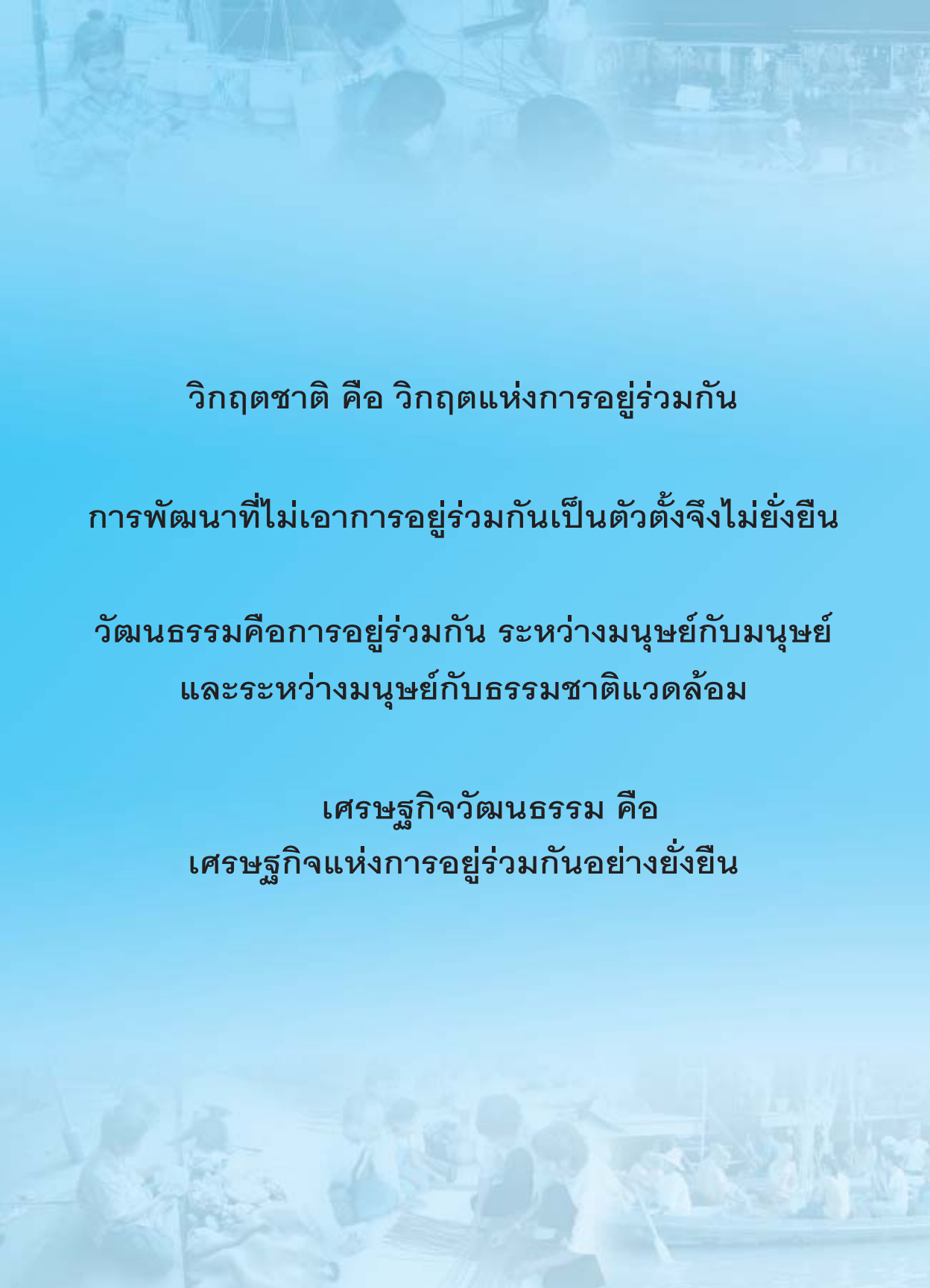
ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เรามีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาแล้วถึง ๑๐ ฉบับ ซึ่งมองเหมือนประเทศไทยจะมีก้าวหน้าไปในทุกๆ ด้าน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ยิ่งมีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจไปมากเท่าใด ช่องว่างระหว่างสังคม และปัญหาที่เกิดขึ้น กลับผกผัน จนกลายเป็นภาวะวิกฤตในปัจจุบันที่คล้ายจะหาทางออกไม่พบ

อย่างไรก็ดี ในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ ประเวศ วะสี ได้มอบเอกสารชิ้นหนึ่งที่ชื่อว่า “**เศรษฐกิจวัฒนธรรม ทางแก้วิกฤตชาติ**” ให้แก่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแนวคิด และแนวทางปฏิบัติ ในอันที่จะแก้ไขปัญหานานัปการด้วยการใช้ “**วัฒนธรรม**” เป็นหลัก ซึ่งท่านเห็นว่า แนวทางนี้เท่านั้น จึงจะช่วยให้ชาติพ้นวิกฤต และเกิดสันติสุขได้ในสังคม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเห็นว่าเอกสารดังกล่าวมีประโยชน์ยิ่ง จึงได้จัดพิมพ์เผยแพร่ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผู้สนใจได้ใช้เป็นแนวคิด และนำไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างกว้างขวาง เพื่อประเทศของเราจะได้พัฒนาอย่างจริงจังและยั่งยืนต่อไป

(นายสมชาย เสียงหลาย)

เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

The background of the entire page is a faded, light blue image showing a group of people, possibly a community or a group of children, sitting in a boat or a similar structure. The image is out of focus and serves as a decorative backdrop for the text.

วิกฤตชาติ คือ วิกฤตแห่งการอยู่ร่วมกัน

การพัฒนาที่ไม่เอาการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้งจึงไม่ยั่งยืน

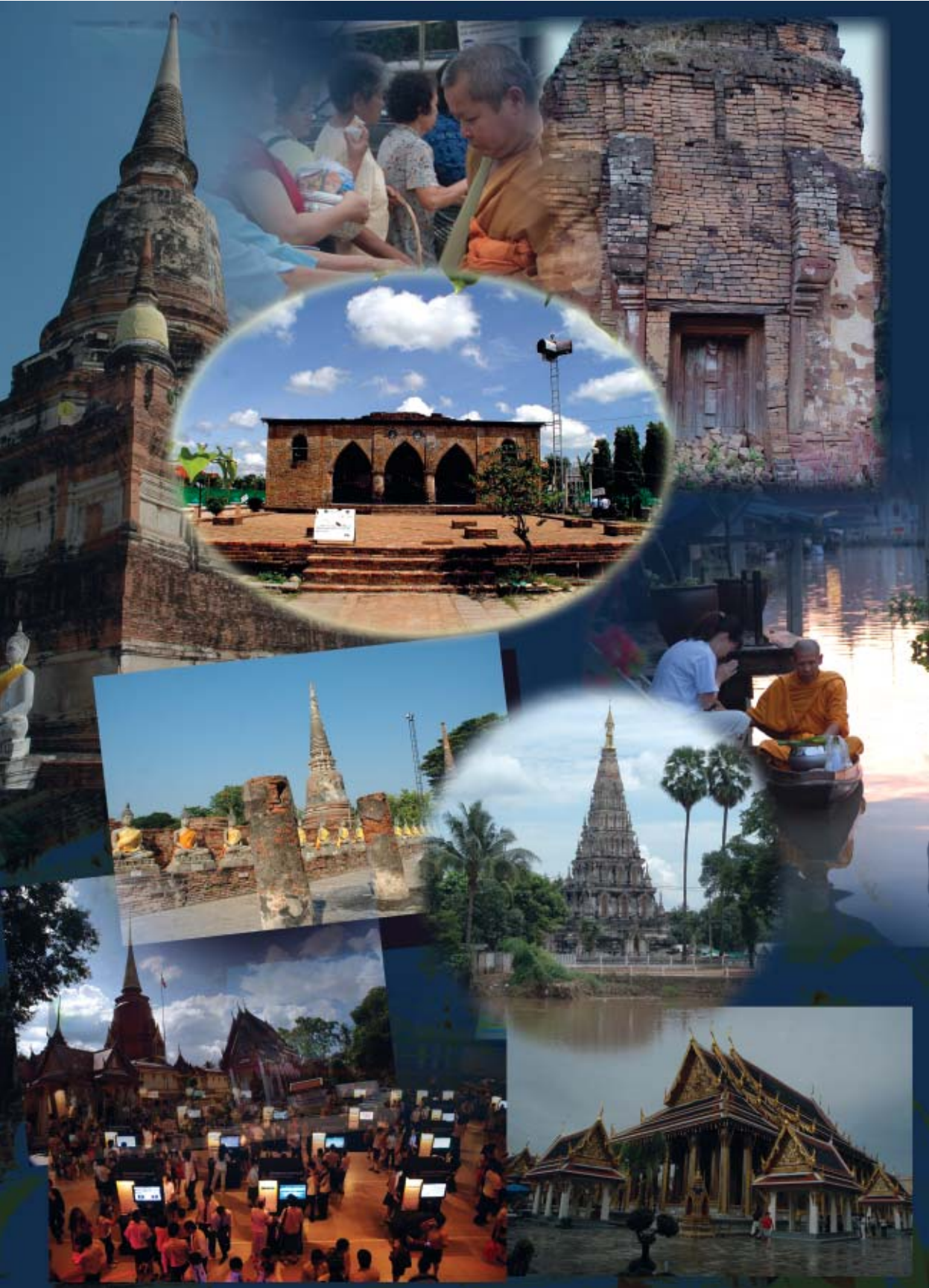
วัฒนธรรมคือการอยู่ร่วมกัน ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม

เศรษฐกิจวัฒนธรรม คือ
เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

สารบัญ

หน้า

๑. วิกฤตการณ์ปัจจุบัน : วิกฤตการณ์แห่งความไม่ยั่งยืน	๗
๒. การพัฒนาที่ไม่เอาชีวิตรอดและการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง จะนำไปสู่วิกฤตเสมอ	๑๑
๓. เศรษฐกิจวัฒนธรรม = เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน	๑๕
๔. เศรษฐกิจชุมชน = เศรษฐกิจวัฒนธรรม	๑๙
๕. เชื่อมโยงผู้บริโภคในเมืองกับเศรษฐกิจชุมชน : พลังแห่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน	๒๓
๖. ตลาดชุมชน : ตลาดสินค้าวัฒนธรรม	๒๗
๗. ตลาดชุมชน = ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	๓๑
๘. ชุมชนท้องถิ่นคือพลังวัฒนธรรม	๓๕
๙. จุดยุทธศาสตร์อยู่ที่ชุมชนท้องถิ่น	๓๙
๑๐. กระบวนวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจวัฒนธรรม	๔๓

๑

วิกฤตการณ์ปัจจุบัน วิกฤตแห่งความไม่ยั่งยืน

วิกฤตการณ์ปัจจุบันของโลกคือวิกฤตแห่งความไม่ยั่งยืน

เมื่อปลายปี ๒๕๕๒ มีการประชุมสุดยอดของโลกที่กรุงโคเปนเฮเกน เรื่องโลกร้อน ผู้นำประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก รวมทั้งนายกอภิสิทธิ์ไปร่วมประชุมเพื่อหาทางคลี่คลายปัญหาที่กำลังคุกคามความอยู่รอดของสรรพชีวิตบนโลก แต่ก็ไม่มีคำตอบ ย้อนหลังไปเมื่อคุณชวนเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรก ก็มีการประชุมสุดยอดโลกที่กรุงโคเปนเฮเกน ว่าด้วยเรื่องวิกฤตการณ์ทางสังคม ซึ่งมีอาการแตกสลายทางสังคม (social disintegration) เป็นสำคัญ การแตกสลายทางสังคมก็คือความไม่ยั่งยืนทางสังคม ก่อนหน้านั้นขึ้นไปก็มีการประชุมสุดยอดที่ริโอเดอจาเนโรว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อม สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เสด็จไปร่วมประชุม เป็นที่ตระหนักกันว่าการทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงคุกคามต่อความยั่งยืนของสรรพชีวิตทั้งหมด ดังที่ก่อนหน้านี้สหประชาชาติก็ได้แต่งตั้งนางโกรฮาร์เล็ม บลูนท์แลนด์ นายกรัฐมนตรีนอร์เวย์ขณะนั้น เป็นประธานคณะกรรมการที่ทำข้อเสนอแนะเรื่อง “อนาคตของเราร่วมกัน” (Our Common Future) ทั้งหลายทั้งปวงคือความพยายามที่จะต่อสู้กับวิกฤตการณ์ของความไม่ยั่งยืน

จาเรต ไดอามอนด์ ในหนังสือชื่อ Collapse ได้รวบรวมงานวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าสังคมบางสังคมในอดีตที่ล่มสลายไปเพราะการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินตัวจนขาดดุลยภาพ นั่นเป็นเรื่องในอดีตที่เกิดขึ้นกับบางสังคม แต่ปัจจุบันวิกฤตการณ์ของความไม่ยั่งยืนกำลังเกิดขึ้นทั่วโลก เพราะทุกประเทศถูกบีบบังคับให้มีระบบเศรษฐกิจเดียวกัน คือระบบเศรษฐกิจบริโภคนิยม ที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งต้องอาศัย

การกระตุ้นการบริโภคให้ต้องกินมากใช้มากเกินไปจนความจำเป็น การบริโภคอย่างเกินเลย ทำให้ต้องใช้วัสดุและพลังงานจำนวนมากมหาศาล เป็นเหตุให้ทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ธรรมชาติอย่างมโหฬาร จนธรรมชาติเสียดูสภาพ ดูสภาพของธรรมชาติเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงสรรพชีวิตบนโลก เมื่อธรรมชาติแวดล้อมเสียดูสภาพขนาดหนัก จึงก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ต่อความอยู่รอดหรือความยั่งยืนของมนุษยชาติ และสรรพชีวิตอื่นๆ ไอน์สไตน์จึงกล่าวว่า "เราต้องการวิถีดั้งเดิมโดยสิ้นเชิง ถ้ามนุษยชาติจะอยู่รอดได้"

๒

การพัฒนาที่ไม่เอาชีวิตและการอยู่ร่วมกัน เป็นตัวตั้งจะนำไปสู่วิกฤตเสมอ

การอยู่ร่วมกัน (Living together) ควรจะเป็นตัวตั้งของการพัฒนาทุกชนิด
การอยู่ร่วมกัน หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยสันติทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และ
ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

การอยู่ร่วมกันด้วยสันติระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม
ทำให้เกิดดุลยภาพ ดุลยภาพทำให้เกิดความยั่งยืน

แต่การพัฒนาปัจจุบันไม่ได้เอาการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง แต่เอาอย่างอื่น
เป็นตัวตั้ง เช่น พัฒนาเศรษฐกิจที่เอาเงินเป็นตัวตั้ง เงินเป็นสิ่งสมมติที่มีลักษณะ
แปลกประหลาด คือสามารถเติมตัวเลขเข้าไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด (infinite) เช่น
1000000000000000..... ซึ่งไม่เป็นความจริง เพราะทรัพยากรต่างๆ มีที่สิ้นสุด(finite)
เมื่อเอาเงินหรือสมมติที่ไม่มีที่สิ้นสุดเป็นตัวตั้ง มันก็ไปเปลี่ยนทรัพยากรต่างๆ ที่มีที่สิ้นสุด
มาเป็นเงิน ทรัพยากรต่างๆ ก็ถูกทำลาย เช่น ป่าไม้หมดไป แหล่งน้ำหมดไป พลังงาน
ต่างๆ หมดไป แล้วก็เสียดุลยภาพและเกิดความไม่ยั่งยืน

แม้แต่การศึกษาที่ไม่ได้เอาชีวิตและการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง แต่ไปเอาวิชาเป็น
ตัวตั้ง ฉะนั้น การศึกษาแทนที่จะเป็นพลังของการพัฒนาอย่างยั่งยืน กลับตกเป็นเครื่อง
มือของการพัฒนาที่เอาเงินเป็นตัวตั้ง จึงเป็นพลังทางลบของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

วัฒนธรรมเอาชีวิตและการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง

วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่ง

วัฒนธรรมคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันและคำนึงถึงการอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อม เพราะฉะนั้นเมื่อครั้งสังคมมนุษย์อยู่ในวิถีวัฒนธรรมจึงมีความยั่งยืนมาตั้งหมื่นปี เพิ่งเมื่อประมาณ ๒๐๐-๓๐๐ ปี มานี้เอง ที่มนุษย์เปลี่ยนวัตถุประสงค์จากการอยู่ร่วมกัน มาเป็นการแสวงหากำไรสูงสุด (profit driven) ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้ง ความรุนแรง สงคราม การทำลายสิ่งแวดล้อม การทำลายสังคม จนเป็นวิกฤตการณ์อารยธรรม ในปัจจุบัน ซึ่งไม่มีทางที่จะไปต่อไปในหนทางเดิม จึงมาถึงจุดเปลี่ยนทางอารยธรรม (Civilization Turning Point) จุดเปลี่ยนทางอารยธรรมต้องเกิดจากการเปลี่ยน วัตถุประสงค์ของมนุษย์ จากกำไรสูงสุดสู่การอยู่ร่วมกัน

วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตร่วมกัน ควรจะเป็นตัวตั้งของการพัฒนา การพัฒนา จึงจะยั่งยืน

๓

เศรษฐกิจวัฒนธรรม = เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน

เศรษฐกิจที่ทำลายการอยู่ร่วมกัน ไม่ใช่เศรษฐกิจวัฒนธรรม

เศรษฐกิจที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่เศรษฐกิจวัฒนธรรม

เศรษฐกิจขนาดใหญ่ที่ทำลายเศรษฐกิจรายย่อย ไม่ใช่เศรษฐกิจวัฒนธรรม

เศรษฐกิจเพื่อความร่ำรวยของคนส่วนน้อย แต่เอาเปรียบคนส่วนใหญ่ไม่ใช่เศรษฐกิจวัฒนธรรม

เศรษฐกิจต้องเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม คือวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ

สัมมาชีพ หมายถึงอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตัวเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้

คำว่าสัมมาชีพจึงไม่ใช่เศรษฐกิจอย่างเดียว แต่เป็นทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และศีลธรรม พร้อมกันไป

การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่จึงเป็นปัจจัยของการอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข เศรษฐกิจวัฒนธรรมนั้นมุ่งที่การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่

เศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยของความร่มเย็นเป็นสุข

เศรษฐกิจที่มีฐานอยู่ในวัฒนธรรมของตัวเองมีความมั่นคง

ทุกวันนี้การว่างงานและการถูกให้ออกจากงานเป็นปัญหาใหญ่ของระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน กระทบกระเทือนความมั่นคงของชีวิตและจิตใจอย่างใหญ่หลวง เพราะเป็นระบบเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนฐานที่ไหวหกลอนได้ง่าย เช่น เมืองดีทรอยต์ในสหรัฐอเมริกา

เคยมีเศรษฐกิจเจริญรุ่งเรืองด้วยอุตสาหกรรมรถยนต์ บัดนี้กำลังกลายเป็นเมืองร้าง อัตราการว่างงานสูงถึง ๒๘.๙ เปอร์เซ็นต์ อาชญากรรมพุ่ง เพราะตลาดการผลิตรถยนต์แปรผันไป เพราะการแข่งขันที่รุนแรง และเศรษฐกิจฟองสบู่ที่ทำให้อุตสาหกรรมรถยนต์ในสหรัฐอเมริกาล้มละลาย

ในวิกฤตเศรษฐกิจประเทศไทย เมื่อ พ.ศ.๒๕๔๐ ที่เรียกว่าวิกฤตต้มยำกุ้ง ที่จังหวัดตราดไม่วิกฤตเลย เพราะเศรษฐกิจที่นั่นอยู่ในฐานวัฒนธรรม ๓ อย่าง คือ ผลไม้ การประมง และการท่องเที่ยว

วัฒนธรรมคือจุดแข็งของแต่ละชุมชน ท้องถิ่น และประเทศ เพราะเป็นสิ่งที่แต่ละแห่งมี เป็น ทำเป็น และเกี่ยวกับการดำรงชีวิต เศรษฐกิจในฐานวัฒนธรรมจึงมีความมั่นคงและยั่งยืน

มาร์ติน วิลเลอร์ ชายชาวอังกฤษซึ่งอยู่ในหมู่บ้านคำปลาหลาย อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น บรรยายให้เห็นภาพตรงนี้ได้ดี มาร์ตินเป็นลูกคนรวย จบการศึกษามหาวิทยาลัย พ่ออยากให้เขาเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย แต่มาร์ตินท่องเที่ยวโลกและมาแต่งงานกับผู้หญิงไทยและทำนาอยู่ในหมู่บ้านดังกล่าว มาร์ตินกล่าวว่า

ที่อังกฤษพ่อเขาเป็นเศรษฐีแต่มีที่ครึ่งเอเคอร์เท่านั้น ที่นี้เขากับภรรยา มีที่นา ๖ ไร่ เพราะฉะนั้นเขารวยกว่าพ่อ เขามีงานทำทั้งปี ไม่มีการว่างงาน ที่อังกฤษมีปัญหาการว่างงาน ที่เมืองไทยเขาทำการเกษตรมีอาหารกินมากมาย มีความมั่นคงเรื่องอาหาร ที่อังกฤษอากาศไม่บริสุทธิ์ ที่นาเขาอากาศสดชื่น ลูกเขาวิ่งเล่นได้ทั่วหมู่บ้าน ไม่มีอันตรายอะไรเลย เพราะทุกคนรู้จักกันหมด คุณภาพชีวิตในชุมชนหมู่บ้านไทยดีกว่าที่อังกฤษมาก

คำบรรยายของมาร์ตินสะท้อนให้เห็นเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรม

ในวิถีชีวิตไม่มีการว่างงาน

ปัญหาการว่างงานเพิ่งเกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม ที่แยกระบบเศรษฐกิจออกจากกระบวนการชีวิต

การว่างงาน ความล้มสลายทางสังคม การทำลายสิ่งแวดล้อม คือลักษณะของการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เกิดขึ้นจากการพัฒนาที่ทั้งฐานวัฒนธรรมหรือการอยู่ร่วมกัน ถ้าวัดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องกลับไปหาฐานของเศรษฐกิจวัฒนธรรม

๕

เศรษฐกิจชุมชน = เศรษฐกิจวัฒนธรรม

ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจในวิถีชีวิตหรือเศรษฐกิจวัฒนธรรม และมีความยั่งยืนมานับพันๆ ปี ต่อมาภายหลังถูกชักนำจากอำนาจนอกวัฒนธรรมให้ปรับเปลี่ยนอาชีพเป็นเอาเงินเป็นตัวตั้ง เช่น โค่นไม้ทำลายป่า ปลุกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อประโยชน์ของนายทุน สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ จิตใจ ก็เปลี่ยนไปสู่การขาดดุลยภาพและความไม่ยั่งยืน

วิกฤตการณ์ชุมชนได้นำมาสู่จุดเปลี่ยน

ที่ผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านได้กลับมาค้นพบใหม่ ว่าวิถีชีวิตที่มีดุลยภาพนั้นคือ การทำกินเอง ใช้เอง เหลือแจกบ้าง ขายบ้าง ทำให้ชีวิตและธรรมชาติคืนกลับสู่สมดุล คือ หลุดหนี้ มีเงินออมเพิ่มขึ้น มีอาหารเหลือกิน มีต้นไม้เพิ่มขึ้น มีสุขภาพดี สังคมเกิดความสงบสุข ความรุนแรงลดลง

บนพื้นฐานแห่งความพอเพียง ชาวบ้านพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมยิ่งๆ ขึ้น เช่น แปรรูปอาหาร ทำโรงงานขนาดเล็กในชุมชน ทำการค้าขาย ตั้งแต่ค้าขายกันเอง ระหว่างชุมชน ตลอดไปจนถึงส่งสินค้าไปขายในเมือง และส่งออก ไปต่างประเทศ จัดการการท่องเที่ยวชุมชน รวมเรียกว่า **วิสาหกิจชุมชน** เมื่อชุมชนพัฒนาไปจนกระทั่งทำวิสาหกิจชุมชนได้ ก็จะหายจนอย่างเด็ดขาดและถาวร

ที่ถาวรก็เพราะวิสาหกิจชุมชนมีพื้นฐานจากการพึ่งตนเอง พึ่งทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น และพัฒนาด้วยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ชนิดของอาชีพก็หลากหลาย

เชื่อมโยงค้ำยันกัน ไม่ใช่ตั้งเตี้ยวที่เสี่ยงต่อการล่มสลาย และที่สำคัญ คำนี้ถึง การอยู่ร่วมกันของคนทั้งหมด ไม่ใช่มุ่งที่ความร่ำรวยของใครคนใดคนหนึ่งอย่างแยกส่วน วิสาหกิจชุมชนจึงมีความมั่นคงยั่งยืน เพราะเป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรม เศรษฐกิจมหภาคกับเศรษฐกิจชุมชนควรเชื่อมโยงอย่างเกื้อกูลกัน

๕

เชื่อมโยงผู้บริโภคในเมืองกับเศรษฐกิจชุมชน พลังแห่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เราพูดถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนมานาน แต่ไม่เกิดผลในการปฏิบัติ แรงส่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืนอยู่ที่พลังผู้บริโภค ขณะนี้ผู้บริโภคบริโภคผลผลิตการเกษตรที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ก็เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างมหาศาล และเกิดการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน

แต่มีการเกษตรที่นอกจากไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม แล้วยังเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

การเกษตรชนิดนี้เรียกว่า เกษตรผสมผสานบ้าง วนเกษตรบ้าง เกษตรธรรมชาติบ้าง เกษตรยั่งยืนบ้าง เกษตรอินทรีย์บ้าง

ในขณะที่การเกษตรขนาดใหญ่ ทำลายป่าไม้ซึ่งเป็นความหลากหลายทางธรรมชาติลง ปลุกพืชเชิงเดี่ยวเป็นหมื่นๆ ไร่ และใช้ยาฆ่าแมลง จนประเทศไทยเป็นเสมือนแผ่นดินอาบยาพิษ กระจายยาฆ่าแมลงสู่ม่าน้ำลำคลองและห่วงโซ่อาหารเป็นอันตรายต่อสุขภาพของคนและสัตว์

การเกษตรผสมผสานหรือวนเกษตรไม่ทำลายป่า ปลุกพืชหลายอย่างผสมผสานไปกับต้นไม้ขนาดใหญ่ ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี เพราะต้นไม้บางชนิดจับไนโตรเจนและสร้างปุ๋ยได้ ดังที่ไม่ต้องมีใครไปใส่ปุ๋ยให้ป่า ไม่ต้องใช้ยาฆ่าแมลง เพราะปลุกพืชหลายชนิดเคล้าปะปนกัน ไม่มีแมลงชนิดใดชนิดหนึ่งเพิ่มจำนวนมากเกินไป นอกจากนั้น พืชบางชนิดยังจับแมลง ผลผลิตจากการเกษตรผสมผสานจึงปลอดภัย ยาฆ่าแมลง ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

เกษตรผสมผสานจึงทำให้ชีวิตและสังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพของเกษตรกรดีขึ้น และผลิตอาหารที่เอื้อต่อสุขภาพของผู้บริโภค จึงอาจเรียกว่าเป็น**เกษตรสร้างสรรค์** หรือเกษตรยั่งยืน

ถ้าชาวเมืองบริโภคอาหารที่เป็นผลผลิตของเกษตรยั่งยืน นอกจากดีต่อสุขภาพของตนเองแล้ว ยังไปส่งเสริมให้มีการเกษตรยั่งยืนมากขึ้น คือทำให้ชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพของเกษตรกรดีขึ้น

เมื่อผู้บริโภคในเมืองกับผู้ผลิตในชนบทเชื่อมโยงกันอย่างเกื้อกูลเช่นนี้ ความดีก็เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ ผู้บริโภคต้องบริโภคทุกวัน บริโภคเมื่อใดก็ส่งผลดีต่อชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพของเกษตรกร เมื่อนั้น

ฉะนั้น หัวใจของการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือการเชื่อมโยงผู้บริโภคในเมืองกับผู้ผลิตในชนบทให้เกื้อกูลกัน

การเชื่อมโยงนี้จะก่อให้เกิดสัมมาชีพจำนวนมาก

ตลาดชุมชนคือเครื่องมือของการเชื่อมโยงนี้ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๖

ตลาดชุมชน ตลาดสินค้าวัฒนธรรม

ตลาดชุมชนเป็นเครื่องมือของเศรษฐกิจวัฒนธรรม

ตลาดชุมชนเป็นที่ที่ชาวบ้านในชุมชนเอาสินค้าที่ตัวเองผลิตในวิถีชีวิตมาขาย เช่น ข้าว พืชผัก ผลไม้ กับข้าว ขนม สบู่ แชมพู กระดัง กระบุง ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ผ้าทอ ผลงานหัตถกรรมและศิลปกรรมอื่นๆ ฯลฯ

ข้อสำคัญตลาดชุมชนควรขายสินค้าวัฒนธรรมที่ชาวบ้านผลิตเอง ซึ่งทำให้เงินไหลเข้าชุมชน ไม่ควรเป็นที่จำหน่ายสินค้าอุตสาหกรรมอันนำมาจากที่อื่น ซึ่งทำให้เงินไหลออกจากชุมชน

ตลาดชุมชนเป็นสถานที่ที่สนุกมีชีวิตชีวา คนที่ไปซื้อของที่ตลาดชุมชนจะมีความสุขมากกว่าไปศูนย์การค้า เพราะศูนย์การค้าเป็นความสัมผัสแข็งๆ ระหว่างผู้ซื้อ กับสินค้า ไม่มีชีวิตเหมือนตลาดชุมชน ที่ตลาดชุมชนนี้ ราคาอาหารและเช่าของจะถูกกว่าที่ศูนย์การค้า เพราะต้นทุนต่ำกว่า ผู้ขายจะมีรายได้จากขายตรงดีกว่า ในขณะที่ผู้ซื้อก็จะซื้อตรงได้ในราคาที่ถูกลงกว่าต้องผ่านคนกลางหลายชั้นหลายซ้อน ที่กำไรมากอีกอย่างคือ **น้ำใจ** ระหว่างผู้ขายกับผู้ซื้อ

ในขณะที่ศูนย์การค้าใหญ่ๆ ใช้พลังงานอย่างน่ากลัว ตลาดชุมชนเกือบไม่ต้องใช้พลังงานอะไรเลย ถ้ามีตลาดชุมชนอย่างทั่วถึงทุกตำบลทั่วประเทศ จะช่วยประหยัดพลังงานลงไปได้มาก นอกจากนั้น ถ้าส่งเสริมการใช้ชะลอม ตะกร้า กระถาง เชือกกล้วย จะกระจายรายได้ และเป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อม มากกว่าการใช้พลาสติก

ควรมีการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ควรมีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และจัดทำพิพิธภัณฑ์ตำบล ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะเป็นเครื่องกระตุ้นจิตสำนึกและความภูมิใจในรากเหง้าของตนเองของคนในท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์ตำบลจะดึงดูดนักท่องเที่ยว ควรจะสำรวจว่าในตำบลมีจุดอะไรที่จะดึงดูดให้คนอยากมาท่องเที่ยว เช่น โบราณสถาน ธรรมชาติที่สวยงาม วัฒนธรรมชุมชน สินค้าวัฒนธรรม บริการสุขภาพ เช่น การนวดแผนไทย การประคบด้วยสมุนไพร การมีอาจารย์สอนวิปัสณากรรมฐาน การมีทีมกีฬาที่มีชื่อเสียง ฯลฯ

ควรมีการจัดการโฮมสเตย์ หรือการพักค้างที่บ้านชาวบ้าน เพื่อคนในเมืองได้มาพักผ่อน ชื่นชมธรรมชาติ และวัฒนธรรมชุมชน ยังมีกิจกรรมอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพของผู้มาพักค้างได้ยิ่งดี การจัดการท่องเที่ยวชุมชนและโฮมสเตย์ นอกจากจะเป็นการสร้างรายได้ให้ชุมชนแล้ว ยังเป็นการนำชีวิตชาวเมืองกับชาวชนบทเข้ามาเชื่อมโยงเรียนรู้จากกันเพื่อลดช่องว่างความเข้าใจความเข้าใจมิตรภาพและความเชื่อถือได้ ไว้วางใจกันระหว่างกลุ่มชนทั้งสองระหว่างผู้บริโภคในเมืองกับผู้ผลิตในชนบท จะนำมาซึ่งพลังของผู้บริโภคในการผลักดันให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามที่กล่าวถึงในตอน ๕ ข้างบน ตลาดชุมชนจึงเป็นเครื่องมือของเศรษฐกิจวัฒนธรรม ซึ่งเป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน ทั้งระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม

การไปสัมผัสธรรมชาติแวดล้อมยังเป็นการพัฒนาปัญญาและจริยธรรม เพราะธรรมชาติคือ การดำรงอยู่ร่วมกัน ของสรรพชีวิต ความสัมพันธ์ที่ถูกต้องคือ จริยธรรม มนุษย์ควรเรียนรู้จากธรรมชาติให้เห็นความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งจนเกิดจิตสำนึกของการอยู่ร่วมกัน เพื่อสร้างสรรค์อารยธรรมแห่งการอยู่ร่วมกัน เข้ามาแทนที่อารยธรรมมุ่งกำไรสูงสุด

การท่องเที่ยวชุมชนหรือการท่องเที่ยววัฒนธรรมจึงมีความสำคัญยิ่งนักต่อการสร้างจิตสำนึกใหม่

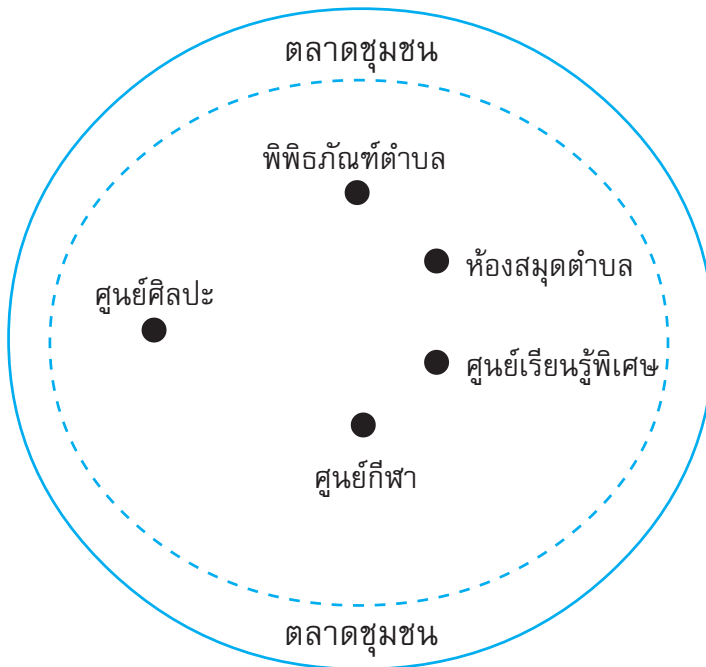

๗

ตลาดชุมชน-ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ในทุกๆ ตำบลควรมีศูนย์เรียนรู้ชุมชน และตลาดชุมชนสัมพันธ์กัน
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประกอบด้วย ห้องสมุดตำบล พิพิธภัณฑ์ตำบล ศูนย์ศิลปะ
ศูนย์กีฬา และศูนย์การเรียนรู้พิเศษ อยู่ในละแวกเดียวกัน และมีตลาดชุมชนอยู่รอบๆ

รูปที่ ๑ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและตลาดชุมชน

ห้องสมุดตำบล มีหนังสือที่คนในชุมชนต้องอ่าน หรือควรอ่าน และมีอินเทอร์เน็ตที่จะเข้าถึงความรู้ต่างๆ ทั่วโลก ในแต่ละตำบลควรจะมีการ**วิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น** ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะทำให้คนในตำบลภูมิใจในรากเหง้าและอัตลักษณ์ของตัวเอง ทำให้เกิดความเข้มแข็ง ผลจากการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนำมาแสดงใน**พิพิธภัณฑ์ตำบล** ซึ่งจากเป็นแหล่งศึกษาของคนในตำบลแล้ว ยังมีประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวชุมชนด้วย **ศูนย์ศิลปะ** เป็นที่สร้างและแสดงงานศิลปะต่างๆ ของตำบล เป็นสถานที่ชมการแสดง ดนตรี ภาพยนตร์ดีๆ **ศูนย์กีฬา** ที่คนทุกเพศทุกวัยจะมาเล่นกีฬาออกกำลังกาย **ศูนย์เรียนรู้พิเศษ** สำหรับการเรียนรู้พิเศษตามความต้องการของชุมชน

ที่ศูนย์เรียนรู้ตำบลนี้ จึงเป็นสถานที่ที่มีกิจกรรมที่คึกคักด้วย กิจกรรมที่สร้างสรรค์นันทนาการ ที่ประเทืองปัญญา อารมณ์ สังคม และสุขภาพ หรือวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ของชุมชน กิจกรรมวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์เหล่านี้ จะทำให้มีความสุขและไม่เหลือเวลาและจิตใจที่จะไปทำสิ่งไม่ดีงามต่างๆ เช่น อบายมุข กิจกรรมวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์จึงเป็นเครื่องจรรโลงศีลธรรม

รอบๆ ศูนย์การเรียนรู้ตำบลมีตลาดชุมชนที่ขายสินค้าวัฒนธรรมตามที่กล่าวในตอนที่ ๖ ข้างต้น กิจกรรมวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ในตำบลและตลาดชุมชนจะดึงดูดนักท่องเที่ยวมาสู่ชุมชน ซึ่งจะเชื่อมโยงพลังผู้ประกอบการในเมืองกับผู้ผลิตในชนบทอย่างเกื้อกูลกันดังกล่าวแล้วว่า เป็นพลังแห่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ชุมชนท้องถิ่นคือพลังทางวัฒนธรรม

เรามีหมู่บ้านอยู่ประมาณ ๗๖,๐๐๐ หมู่บ้าน มีตำบลประมาณ ๗,๖๐๐ ตำบล องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คือ อบต. เทศบาล และ อบจ. รวมกันประมาณ ๘,๐๐๐ องค์การ ชุมชนท้องถิ่นเหล่านี้คือฐานทางวัฒนธรรมหรือการอยู่ร่วมกัน ถ้าชุมชนท้องถิ่นทั้งหมดเข้มแข็ง ฐานของประเทศก็จะเข้มแข็งรองรับสังคมทั้งหมดให้มั่นคง

และไม่เป็นการยากเลยที่ชุมชนท้องถิ่นจะเข้มแข็ง

รูปแบบของชุมชนเข้มแข็งคือ การมี**สภาผู้นำชุมชน** ในระดับหมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกประมาณ ๕๐-๖๐ คน เป็นผู้นำที่เป็นทางการ ๓ คน คือผู้ใหญ่บ้าน ๑ คน และสมาชิกอบต. ๒ คน นอกนั้นเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการ หรือผู้นำตามธรรมชาติ ได้แก่ ผู้นำกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน ฯลฯ สภาผู้นำชุมชน สํารวจข้อมูลชุมชน แล้วเอามาทำ**แผนชุมชน** เอาแผนชุมชนให้**สภาประชาชน** คือที่ประชุมของคนทั้งหมู่บ้านดูและมีส่วนร่วม คนทั้งหมู่บ้านช่วยกันขับเคลื่อนแผนชุมชน ซึ่งเป็น**แผนพัฒนาอย่างบูรณาการ** ทำให้ทุกอย่างดีขึ้นหมด กระบวนการนี้เป็นประชาธิปไตย โดยตรงที่คนทั้งหมู่บ้านมีส่วนร่วม

การพัฒนาอย่างบูรณาการมีการพัฒนา ๘ เรื่อง เชื่อมโยงกัน คือ **เศรษฐกิจ-จิตใจ-สังคม-วัฒนธรรม-สิ่งแวดล้อม-สุขภาพ-การศึกษา-ประชาธิปไตย** หรือเรียกว่ามรรค ๘ แห่งการพัฒนาชุมชน องค์ประกอบทั้ง ๘ อย่างอยู่ในกันและกัน ไม่ได้แยกส่วนไม่เกี่ยวข้องกัน เรื่องเศรษฐกิจนั้นมุ่งให้มีการมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ และเป็นเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันหรือเศรษฐกิจวัฒนธรรม

ชุมชนที่มีการพัฒนาอย่างบูรณาการดังกล่าวจึงมีสุขภาวะพร้อม ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา มีความร่มเย็นเป็นสุข ประดุจ **สวรรค์บนดิน** รูปแบบสวรรค์บนดินนี้สามารถขยายตัวไปได้ทุกทุกชุมชนทั่วประเทศ

รูปแบบการทำงานของท้องถิ่นคือส่งเสริมสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน และความร่วมมือระหว่างชุมชน ท้องถิ่นหลายๆ ท้องถิ่นควรรวมตัวกันเป็นท้องถิ่นขนาดใหญ่

ในขณะที่ระดับชาติเรามีปัญหาอย่างอุกฤษฏีในการมีผู้นำดี ๆ และเก่ง ๆ ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งจะเป็นฐานบ่มเพาะผู้นำดี ๆ และเก่ง ๆ จำนวนมาก

เนื่องจากผู้นำในชุมชนท้องถิ่นมีฐานมาจาก **ผู้นำตามธรรมชาติ** ผู้นำตามธรรมชาติผุดบังเกิดขึ้น **จากการทำงานร่วมกัน** ไม่ได้เกิดจากการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งในการทำงานร่วมกันจะปรากฏออกมาเองว่าใครมีคุณสมบัติเป็นผู้นำที่ผู้ร่วมงานยอมรับนิยมชมชอบ ผู้นำตามธรรมชาติจะมีคุณสมบัติ ๕ อย่าง ดังต่อไปนี้ **หนึ่ง** เป็นคนเห็นแก่ส่วนรวม **สอง** เป็นคนสุจริต **สาม** เป็นคนฉลาด **สี่** เป็นคนติดต่อสื่อสารเก่ง **ห้า** เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ผู้นำตามธรรมชาติจะมีคุณลักษณะ ๕ อย่างนี้เสมอ ในขณะที่ผู้นำจากการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งไม่แน่ใจว่าจะมีคุณสมบัติเหล่านี้ หลายคนมีโทษสมบัติเสียด้วยซ้ำไป

ถ้ามีผู้นำตามธรรมชาติหมู่บ้านละ ๕๐ คน ทั้ง ๘๐,๐๐๐ หมู่บ้าน ก็จะมีผู้นำตามธรรมชาติ ที่ทั้งดีและเก่งประมาณ ๔,๐๐๐,๐๐๐ คน ซึ่งเป็นฐานบ่มเพาะผู้นำที่ดี และเก่งขนาดมหึมา ผู้นำในระดับชุมชนที่เก่งๆก็สามารถไปเป็นผู้นำท้องถิ่นขนาดเล็ก และท้องถิ่นขนาดใหญ่ เป็นลำดับไป ซึ่งอาจต่อไปเป็นผู้นำที่ดีและเก่งระดับชาติ ในสหรัฐอเมริกา มีประธานาธิบดีหลายคนมาจากผู้ว่าการรัฐ เช่น คาร์เตอร์ เรแกน คลินตัน บุช รัฐของสหรัฐอเมริกาก็คือท้องถิ่นขนาดใหญ่

เราควรมีระบบที่บ่มเพาะทดสอบกลั่นกรองผู้นำที่มาจากการทำงานจากเล็กไปใหญ่ ไม่ใช่ใครก็ไม่ว่าที่มีเงินมากๆ จู่ๆ ก็มาเป็นรัฐมนตรี

ฉะนั้นเรื่องท้องถิ่นชุมชนเข้มแข็ง นอกจากจะเป็นฐานของวัฒนธรรมและการพัฒนาอย่างบูรณาการทั้ง ๘ ประการแล้ว ยังเป็นฐานของการสร้างผู้นำทางการเมือง

ที่ดีๆ ระดับชาติด้วย ทั้งนี้ต้องสนับสนุนให้ผู้นำชุมชนท้องถิ่นสามารถสังเคราะห์ประเด็นนโยบายที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ

ผู้ปฏิบัติจะรู้ประเด็นนโยบายดีที่สุด เพราะนโยบายก็คืออะไรที่จะลดอุปสรรคและอะไรที่จะส่งเสริมให้การปฏิบัติได้ผลดียิ่งขึ้น สถาบันทางวิชาการจึงควรเข้ามาสนับสนุนชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนการสังเคราะห์ประเด็นทางนโยบายที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติและนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันทุกระดับเกิดเป็น**เครือข่ายพัฒนา**นโยบายจากชุมชนท้องถิ่นถึงระดับชาติ

ถ้าเรามีเครือข่ายพัฒนานโยบายจากชุมชนท้องถิ่นถึงระดับชาติจะเป็นความก้าวหน้าของระบบประชาธิปไตยอย่างใหญ่หลวง ความก้าวหน้าของระบบประชาธิปไตยอย่างใหญ่หลวงคือการที่สังคมระดับรากหญ้าสามารถกำหนดนโยบายระดับชาติได้ ซึ่งจะทำให้แก้ความยากจนและความยุติธรรมในสังคมได้ ฉะนั้นทุกภาคส่วนควรจะสนใจประเด็นนี้ให้ดีๆ และช่วยกันส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและโยนให้ชุมชนท้องถิ่นไปกำหนดนโยบายระดับชาติ มหาวิทยาลัยจะไม่รู้ร้อนรู้หนาว และไม่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น และช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถเข้าไปกำหนดนโยบายระดับชาติ ได้อย่างไร

๙

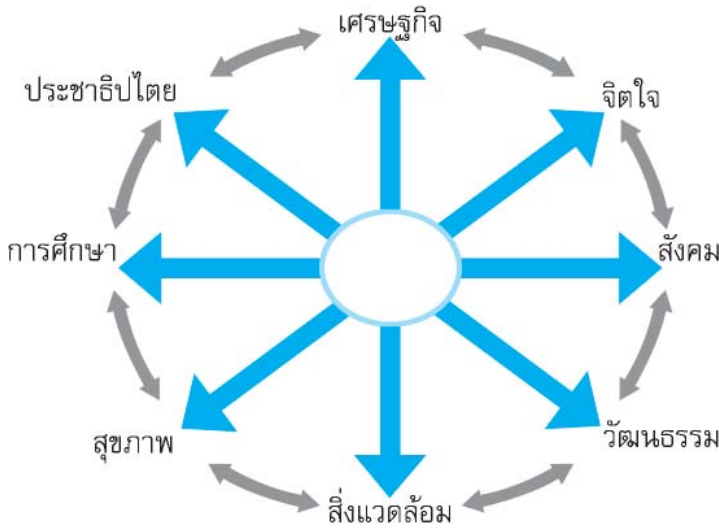
จุดยุทธศาสตร์อยู่ที่ชุมชนท้องถิ่น

ในการทำสงครามถ้าไม่มียุทธศาสตร์ที่ถูกต้องก็จะแพ้
การดาหน้าเข้าตีหมดทุกด้านก็จะแพ้ เพราะกำลังกระจัดกระจาย ไม่รวมพลัง
ดีตรงจุดยุทธศาสตร์

ประเทศกำลังวิกฤตสุดๆ ต้องคำนึงว่าจุดยุทธศาสตร์ที่จะออกจากวิกฤตได้
อยู่ที่ตรงไหนเราพัฒนาอย่างแยกส่วนเรื่อยมา เช่นว่า

- (๑) เศรษฐกิจ ก็ เศรษฐกิจ
- (๒) จิตใจ ก็ จิตใจ
- (๓) สังคม ก็ สังคม
- (๔) วัฒนธรรม ก็ วัฒนธรรม
- (๕) สิ่งแวดล้อม ก็ สิ่งแวดล้อม
- (๖) สุขภาพ ก็ สุขภาพ
- (๗) การศึกษา ก็ การศึกษา
- (๘) ประชาธิปไตย ก็ ประชาธิปไตย

แล้วก็ไม่สำเร็จ เพราะทั้ง ๘ เรื่องนั้นเชื่อมโยงกัน ถ้าเขียนใหม่ดังในรูปที่ ๒ เพื่อ
แสดงมรรคสามัคคีว่ามรรค ๘ แห่งการพัฒนาล้วนเชื่อมโยงกัน ไม่มีอะไรอยู่โดดๆ
ไม่ว่าจับเรื่องใดชิ้นมาก็จะโยงไปสู่อีก ๗ เรื่อง ถ้ามีการพัฒนา ๘ เรื่องเชื่อมโยงกัน
อย่างบูรณาการก็จะเกิดความลงตัวอย่างสงบสุข

รูปที่ ๒ การพัฒนาอย่างบูรณาการทั้ง ๘ เรื่อง

การพัฒนาอย่างบูรณาการต้องเอา**พื้นที่**เป็นตัวตั้ง
 เอากรมหรือกระทรวงเป็นตัวตั้งไม่ได้ เพราะกรมและกระทรวงทำโดยเอาเรื่อง
 เป็นตัวตั้ง

แต่กรมและกระทรวง**สนับสนุนพื้นที่**ได้

พื้นที่คือชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนท้องถิ่นสามารถพัฒนาทั้ง ๘ เรื่องอย่างบูรณาการ ดังได้แสดงมาเป็นลำดับ
 ฉะนั้นชุมชนท้องถิ่นคือจุดยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศ เมื่อชุมชนท้องถิ่นเข้ม
 แข็งก็จะพัฒนาทั้ง**เศรษฐกิจ - จิตใจ - สังคม - วัฒนธรรม - สิ่งแวดล้อม - สุขภาพ -**
การศึกษา - ประชาธิปไตย พร้อมกันไปอย่างบูรณาการ ในขณะที่ความพยายาม
 พัฒนาแต่ละเรื่องแบบแยกส่วนล้มเหลวลงหมด และจะล้มเหลวต่อไปถ้ายังทำแบบ
 แยกส่วน

เรามีทุน ทรัพยากร องค์กร และโครงสร้างมากมาย ทั้งหมดควรจะเข้ามาทำงานตรงจุดยุทธศาสตร์ คือส่งเสริมชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพัฒนาอย่างบูรณาการทั้ง ๘ เรื่อง

เครื่องมือของการทำงานคือ “การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ” (Interactive learning through action) อย่าเอาอำนาจหรือเงินนำจะเสียการ

ถ้ามหาวิทยาลัยเข้าใจความสำคัญของเรื่องที่กำลังกล่าวมา แล้วเข้ามาสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม ภายในขอบเขตหนึ่งมหาวิทยาลัยต่อหนึ่งจังหวัด มหาวิทยาลัยก็จะเป็นปัญญาของแผ่นดินได้

ถ้านายกรัฐมนตรีคนใดเข้าใจเรื่องที่กำลังกล่าวมาแล้วขับเคลื่อนให้เป็นยุทธศาสตร์ชาติ ประเทศก็จะพ้นวิกฤตไปสู่การพัฒนาทั้ง ๘ ด้านอย่างบูรณาการได้

กระทรวงวัฒนธรรม
MINISTRY OF CULTURE

THANALONGKORN

FOR RENT

๑๐

กระทรวงวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจวัฒนธรรม

เราตั้งชื่อเรื่องว่าเศรษฐกิจวัฒนธรรม เพราะคนทั่วไปสนใจเศรษฐกิจมากกว่าวัฒนธรรมและไม่เข้าใจว่าวัฒนธรรมคืออะไร หรือเข้าใจวัฒนธรรมอย่างเป็นส่วนเป็นเลี้ยว เห็นเป็นเรื่องร้องรำทำเพลงและศิลปวัตถุเท่านั้น มีการทำงานของมหาวิทยาลัยที่เรียกกันว่าทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ก็คิดถึงแต่ดวงดนตรีไทยและสร้างเรือนไทยกันเท่านั้น

แต่แท้ที่จริงวัฒนธรรมมีความหมายลึกซึ้งและครอบคลุม ภายใต้นิยามสั้นๆว่า วัฒนธรรมคือ **“วิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ”** หมายถึงทุกแง่มุมของชีวิตและการอยู่ร่วมกัน ซึ่งเชื่อมโยงอีก ๗ เรื่องเข้ามาด้วยกัน คือ **เศรษฐกิจ - จิตใจ - สังคม - สิ่งแวดล้อม - สุขภาพ - การศึกษา - ประชาธิปไตย**

เมื่อวัฒนธรรมบูรณาการเรื่องของชีวิตและการอยู่ร่วมกันเข้ามา วัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยของความยั่งยืน เพราะความยั่งยืนเกิดจากการบูรณาการ ความไม่ยั่งยืนเกิดจากการพัฒนาแบบแยกส่วน

การพัฒนาแบบยั่งยืนคือระเบียบวาระของโลก

การพัฒนาจึงควรเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง เพราะวัฒนธรรมบูรณาการทุกอย่างเกี่ยวกับชีวิตและการอยู่ร่วมกันเข้ามาด้วยกัน

วัฒนธรรมจะมีพลังต่อเมื่อไม่มองวัฒนธรรมแบบแยกส่วน แต่มองว่าวัฒนธรรมคือการบูรณาการ ทุกเรื่องเข้ามาเพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม

และยุทธศาสตร์ของงานทางวัฒนธรรมอยู่ที่ชุมชนท้องถิ่น

ทรัพยากรที่มีค่าที่สุดของกระทรวงคือบุคลากรทุกคนของกระทรวง

พลังสูงสุดของบุคคลคือพลังจิตสำนึก

พลังจิตสำนึกเกิดจากการสัมผัสความจริงของชีวิต

เจ้าชายสิทธัตถะเมื่อเป็นมกุฎราชกุมารนั้น ทรงศึกษาวิชาที่มีอยู่สมัยนั้นจบสิ้นทุกวิชา ที่เรียกว่าศิลปวิทยาทั้ง ๑๘ ก็เรียกว่าทรงมีความรู้ แต่ยังไม่เกิดระเบิดพลังจิตสำนึก ต่อเมื่อทรงหนีออกจากวัง ไปสัมผัสชีวิตจริงของผู้คนที่เรียกว่าคนเกิด แก่ เจ็บ ตาย จึงเกิดการระเบิดพลังจิตสำนึกที่จะค้นพบการสิ้นทุกข์ เกิดฉันทะวิริยะอย่างแรงกล้าเหนือวิสัยมนุษย์ ที่จะค้นให้พบวิธีดับทุกข์ แม้ตายก็ยอม ฉันทะวิริยะอันแรงกล้าพาไปให้บรรลุปัญญาที่มนุษย์ธรรมดากลายเป็นพระพุทธเจ้า ส่องแสงปัญญาอันเจิดจ้า ยังประโยชน์แก่มนุษยชาติอย่างไม่มีวันดับมาจนทุกวันนี้

มนุษย์มีพลังอันมหาศาลซ่อนเร้นอยู่ในตัว เปรียบประดุจพลังงานนิวเคลียร์ของมนุษย์ (Human nuclear energy) คือพลังจิตสำนึก เมื่อเกิดระเบิดพลังจิตสำนึกออกมาจากภายในบุคคลย่อมทรงศักยภาพในการสร้างสรรค์อย่างมหาศาล

กำแพงวังกันไม่ให้เจ้าชายสิทธัตถะสัมผัสความจริงของชีวิตฉันใด กำแพงโรงเรียนและกำแพงอื่นๆ ก็กันไม่ให้นักเรียนและผู้คนเกิดพลังจิตสำนึกอย่างน่าเสียดาย ฉะนั้น

มนุษย์ทุกคนมีพลังมหาศาลซ่อนเร้นอยู่ในตัว การสัมผัสความจริงของชีวิตจะทำให้ระเบิดพลังจิตสำนึกออกมา เป็นพลังแห่งฉันทะวิริยะอันมหาศาล เปลี่ยนศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ให้เจิดจ้า

ควรเป็นนโยบายของกระทรวงที่ส่งเสริมให้บุคลากรของกระทรวงจำนวนมากที่สุด ไม่ว่าดำรงตำแหน่งใดๆ เป็นอาสาสมัครวัฒนธรรม ไปทำแผนที่ศักยภาพของมนุษย์ (Human mapping) ในหมู่บ้าน งานนี้เป็นงานวัฒนธรรมแบบที่ยังไม่เคยมีใครเคยทำมาก่อน แต่จะเป็นพลังอันมหาศาลที่ถักทอสร้างพลังทางสังคมวัฒนธรรม

วิถีถักทอพลังทางสังคมวัฒนธรรม

- (๑) มีอาสาสมัครคนหนึ่งหรือ ๒-๓ คน ไปคุยกับคนในหมู่บ้านทีละคนหมดทุกคนในหมู่บ้าน ให้รู้หมดว่าใครมีความรู้อะไร ชอบทำอะไร ฟังตนเองได้หรือไม่ได้มากนักน้อยเพียงใด มีความใฝ่ฝันอะไร
- (๒) ในการเข้าไปคุยนั้นต้องเข้าไปคุยด้วยความเคารพความรู้ในตัวคนว่าคนทุกคนมีความรู้ในตัวที่ได้มาจากประสบการณ์ชีวิตและการทำงาน มายาคติอย่างหนึ่งในสังคมคือเคารพแต่ความรู้ในตำราไม่เคารพความรู้ในตัวคน ความรู้ในตำรามีฐานอยู่ในวิชาการ แต่ความรู้ในตัวคนนั้นมีฐานอยู่ในวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต ถ้าเคารพแต่ความรู้ในตำราคนส่วนน้อยเท่านั้นที่มีเกียรติ คนส่วนใหญ่ไม่มีเกียรติ ถ้าคนส่วนใหญ่ไม่มีเกียรติแล้วสังคมจะเข้มแข็งได้อย่างไร ถ้าเคารพความรู้ในตัวคนทั้งหมดจะมีเกียรติ นี่คือความหมายของชีวิตวัฒนธรรม
- (๓) ในการไปคุยกับชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านด้วยความเคารพความรู้ในตัวคนจะทำให้คนทั้งหมดภูมิใจในตัวเอง เห็นคุณค่าความรู้ในตัวเองที่ทุกคนมี ทุกคนกลายเป็นคนมีคุณค่า การทำแผนที่มนุษย์ของคนทั้งหมู่บ้านนี้จะทำให้เกิดพลังมหาศาล ทั้งในตัวชาวบ้านและในตัวผู้ไปทำ เพราะเกิดมุมมองใหม่คุณค่าใหม่และการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน อย่างไม่เคยมีมาก่อน นี่คือพลังของสังคมวัฒนธรรม
- (๔) ถ้ามีการทำเช่นนี้ในทุกหมู่บ้านจะเปลี่ยนประเทศไทย เพราะเป็นการตั้งฐานการพัฒนาใหม่ไม่มีพระเจ้าเที่ยงศรีใดสร้างได้สำเร็จจากยอดเพราะจะพังลงๆ พระเจดียต้องสร้างจากฐาน ฐานพระเจดียทางสังคมคือชุมชนท้องถิ่น การพัฒนาที่ผ่านมาไม่สำเร็จเพราะเป็นการพัฒนาที่ยอด โดยตั้งฐานต้องตั้งฐานการพัฒนาใหม่ โดยส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นด้วยพลังทางวัฒนธรรม การเห็นคุณค่าของคนทุกคนและคุณค่าความรู้ในตัวคนคือการตั้งฐานพลังทางวัฒนธรรม

- (๕) การรู้และเห็นคุณค่าของคนทุกคนในหมู่บ้านเป็นเรื่องที่ไม่เคยมีมาก่อน เป็นมิติแห่งความเป็นคน (Human dimension) ซึ่งมีประโยชน์ต่อการพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง การที่เราทำอะไรๆ ไม่สำเร็จเพราะใช้แต่มิติทางเทคนิค โดยไม่เข้าใจมิติคน เช่น แพทย์ดูคนไข้ก็อาจจะเห็นแต่ไข้แต่ไม่เห็นคน การที่มีคนไปสัมผัสความเป็นคนของคนทุกคนในหมู่บ้านจึงเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่
- (๖) ยกตัวอย่างถ้าเราจะส่งเสริมการมีห้องสมุดหมู่บ้านในทุกหมู่บ้าน ถ้าเราทำได้ด้วยอำนาจ สั่งการจากบนลงล่าง ก็จะผิดฝาผิดตัวและล้มเหลว จากการที่รู้จักคนทุกคนทั้งหมู่บ้าน จะรู้ว่าใครมีฉันทะในการอ่านบ้าง ซึ่งจะมีเสมอในหมู่บ้าน ขอให้รู้ว่าใครคือตัวจริง แล้วส่งเสริมให้คนรักการอ่านรวมตัวกันเป็นชมรมรักการอ่านประจำหมู่บ้าน ดูแลห้องสมุดหมู่บ้านซึ่งควรมีหนังสือดีๆ และติดตั้งอินเทอร์เน็ต ชมรมรักการอ่านส่งเสริมการอ่านในหมู่บ้าน โดยเฉพาะให้พ่อแม่ทุกคู่อ่านหนังสือนิทานดีๆ ให้ลูกฟัง นอกจากลูกจะมีความสุขแล้ว ยังเป็นการปลูกฝังสิ่งดีๆ ไว้ด้วยวัยเยาว์ รวมทั้งพ่อแม่เองก็มีความสุขด้วย
- (๗) อาสาสมัครของกระทรวงวัฒนธรรม ควรไปร่วมในกระบวนการทำแผนชุมชนทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล ความรู้จักคนทุกคนในหมู่บ้านของอาสาสมัครวัฒนธรรมจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำแผนชุมชนและการขับเคลื่อนแผนไปสู่ความสำเร็จ
- (๘) อาสาสมัครวัฒนธรรมเหล่านี้จะกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น เพราะได้คลุกคลีกับชาวบ้านและลงมือทำจริง นอกจากนั้นคงมีพลังจิตสำนึกสูง ทั้งหมดจะเป็นกำลังสำคัญในการเชื่อมต่อให้บุคคลและองค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการขยายความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นให้เต็มประเทศ การเชื่อมต่อทำไม่ได้ด้วยอำนาจ แต่ด้วยคนที่มีความรู้จากประสบการณ์ตรง
- (๙) เมื่อชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งทั้งประเทศ สามารถพัฒนาอย่างบูรณาการทั้ง ๘ เรื่อง คือ เศรษฐกิจ-จิตใจ-สังคม-วัฒนธรรม-สิ่งแวดล้อม-สุขภาพ-การศึกษา-ประชาธิปไตย ฐานพระเจดีย์ของประเทศก็จะแข็งแรงรองรับสังคมไทยทั้งหมดให้มั่นคง ประเทศก็จะพ้นวิกฤต

การมี**อาสาสมัครชุมชน**เข้าไปทำงานในชุมชน โดยรู้จักคนทุกคนในชุมชนซึ่งอาจเรียกว่า “อาสาสมัครหัวใจมนุษย์” นี้ไม่จำกัดเฉพาะบุคลากรของกระทรวงวัฒนธรรมแต่คนอื่น ๆ องค์กรอื่น ๆ ทั้งของรัฐและเอกชนก็ทำได้เช่นเดียวกัน เพราะหมู่บ้านทั้ง ๗๖,๐๐๐ หมู่บ้านต้องการกระบวนการนี้ เช่นเดียวกัน เพราะไม่สามารถสั่งการให้เกิดหรือ “เลียน” แบบได้ แต่ต้องอาศัยกระบวนการ “เรียน” ร่วมกันด้วยตนเองในแต่ละแห่ง

แต่ถ้าบุคลากรของกระทรวงวัฒนธรรมเป็นผู้เชี่ยวชาญในกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง โดยถือว่าชุมชนเข้มแข็งคือความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม กระทรวงก็อยู่ในฐานะที่จะทำงานเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ ที่จะพัฒนาประเทศโดยเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง เพราะวัฒนธรรมเป็นร่มใหญ่ของการอยู่ร่วมกัน

เศรษฐกิจวัฒนธรรมก็คือเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน

เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันจะช่วยให้ชาติพ้นวิกฤต และเกิดศานติสุข

